І.Й. **Малий**, д-р екон. наук, проф.,
Т.О. **Королюк**, асп.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА ЯК ЧИННИК ВІДНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ

Розглянуто взаємозалежність між ефективністю державного регулювання фінансового посередництва та формуванням суспільної довіри як запоруки конкурентоспроможності національної економіки

Interdependence between efficiency of government control of financial mediation and forming of public trust is considered as bases of competitiveness of national economy

Ключові слова: державне регулювання, фінансове посередництво, довіра

Keywords: government control, financial mediation, trust

Результати соціологічних опитувань свідчать про тенденцію зниження та консервації низьких рівнів довіри населення державі, бізнесу та органам масової інформації. Особливо ситуація загострилась у зв'язку з світовою фінансовою 2008 року, коли довіра до державних та фінансових інститутів досягла критичного низького рівня. За останній рік рівень довіри у світі почав покращуватись. Спостерігаються наступні тенденції незначного зростання: до недержавних інституцій – з 57 до 61%, до бізнесу – з 54 до 56%, до політики урядів – з 47 до 52%, до засобів масової інформації – з 45 до 49% [1]. Аналіз показує, що в країнах, що найбільше потерпіли від фінансової кризи, рівень довіри досить низький. Рівень довіри менше 50% складає в таких розвинутих країнах, як США, Великобританія, Франція, Італія, Японія, Німеччина. Дуже низький рівень довіри в таких пострадянських країнах як Росія, Україна, Молдова, Туркменістан та інших країнах. В той же час, в таких країнах як Китай, Бразилія, в яких наслідки фінансової кризи не були такими відчутними, рівень довіри склав відповідно 88% та 85%. В галузевій структурі низький рівень довіри, як свідчать результати опитувань, спостерігається в банківській, страховій та фінансово-посередницькій діяльності [1]. Так, у 2009 р. довіра до банківських працівників у США склала 40% порівняно із 60% у 2008 р., у Великобританії – 33% порівняно із 52%, у Швеції – 50% порівняно із 72%, в Україні – 37% порівняно із 45% відповідно [2].

Досить масштабні соціально-економічні наслідки світової фінансової кризи мали для України, про що свідчать обсяги реального споживання, темпи інфляції, зростання боргу держави та зниження рівня довіри. Низька результативність державного управління в Україні, особливо в частині регулювання фінансового посередництва, є, на наш погляд, важливим чинником зниження активності населення, продуктивності праці та довіри до державних і фінансових інститутів (табл. 1.).

Як бачимо з таблиці, динаміка довіри впродовж останніх років до фінансових установ знижується, натомість у 2010 р. змінилася картина на краще у рівні довіри до органів державної влади. Діяльність українського уряду останнім часом все менше відповідає уявленням про суверенну державну політику. «Могутньою антикризовою

програмою» є меморандум про співпрацю України з Міжнародним валютним фондом. В той час, як історія діяльності МВФ переконливо показує – коли національні уряди сприймали цю співпрацю як пріоритет, їх економіка ставала жертвою міжнародного спекулятивного капіталу [7].

Таблиця 1. Баланс довіри-недовіри до органів державної влади, банків, страхових компаній в Україні, п.п.

Рік **Суб'єкти**	**березень** 2005	**квітень** 2006	**вересень** 2007	**листопад** 2008	**березень** 2009	**вересень** 2010
Верховна Рада	-0,2	-34,4	-50,8	-63,7	-71,3	-57,2
Кабінет Міністрів	11,5	-32,3	-44,4	-54,6	-60,2	-40,6
Президент	29,5	-11,5	-28,9	-58,2	-67,8	-17,4
Місцева влада	-21,4	-31,8	-23,1	-38,2	-34,6	-34,8
Політичні партії	-36,8	-43,7	-47,9	-59,6	-66,7	-
Банки	-29,5	-26,7	-1,5	-44,7	-46,6	-70,0*
Страхові компанії	-	-	-35,0	-66,6	-61,5	-78,0

*- приватні банки

Джерело: складено на основі даних: [3; 4; 5; 6]

Довіра – це основний капітал фінансових установ, який забезпечується відповідною репутацією та накопичується роками шляхом підтримки комунікаційного зв'язку із клієнтами, іншими фінансовими інститутами, владою. Результат соціологічного дослідження у 2010 р. продемонстрував, що основним критерієм вибору банку є довіра до нього (29% опитаних підприємств), лише потім низька плата за послуги (21%), швидке проведення платежів у межах України (19%) [8], стабільність, платоспроможність. Так, Райффайзен Банк Аваль та Приватбанк підприємства вважають найбільш надійними банками. Взагалі, у 2010 р. приватним банкам довіряли близько 15% громадян України, страховим компаніям – 11%, інвестиційним фондам – 6%, недержавним пенсійним фондам – 5% респондентів (рис.) [6; 9].

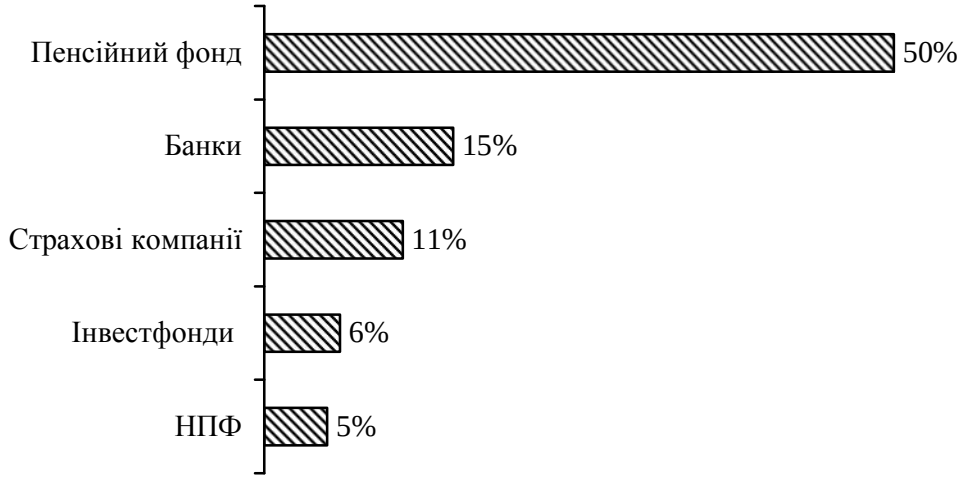

Рис. Рівень довіри домогосподарств до фінансових установ у 2010 р., % всіх респондентів

Як бачимо, українці сьогодні більше довіряють державним фінансовим установам (Пенсійний фонд України, державні банки), ніж приватним [10]. А тому, перш ніж реформувати пенсійну систему необхідно підняти рівень довіри до НПФ, рівень доходів населення, забезпечити низький рівень інфляції. Адже який рівень доходності інвестицій необхідно забезпечити і за рахунок яких напрямків вкладень, щоб покрити хоча б знецінення пенсійних внесків у НПФ від інфляції?! Інвестування лише у державні цінні папери такого доходу не забезпечать. Більше того, процентні надходження від вкладів на депозитні рахунки банків також не покривають темпів зростання інфляції (табл. 2), а інші напрямки інвестування фінансових ресурсів НПФ є досить ризикованими і без державних гарантій важко забезпечити гідну пенсію через механізм недержавного пенсійного забезпечення. Лише у 2014 р. влада планує довести рівень інфляції до 5% та надалі утримувати його в межах 3-5% [11]. Від цього залежать і подальші перспективи розвитку банківництва, НПФ тощо. Забезпечення цінової стабільності повинне здійснюватися шляхом посилення ролі процентної політики, пом'якшення регуляторних обмежень та поступового підвищення курсової гнучкості гривні.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика відсоткових ставок (депозитних, кредитних) та інфляції в зарубіжних країнах та Україні

Країна	**Показник**	**Рік**								
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Німеччина	Депозитна ставка	3,56	2,65	-	-	-	-	-	-	-
	Кредитна ставка	10,01	9,70	-	-	-	-	-	-	-
	Спред	6,45	7,04	-	-	-	-	-	-	-
	Інфляція	1,98	1,40	1,04	1,67	1,56	1,57	2,29	2,63	0,31
Великобританія	Депозитна ставка	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Кредитна ставка	5,08	4,00	3,69	4,40	4,65	4,65	5,52	4,63	0,63
	Спред	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Інфляція	1,82	1,63	2,91	2,96	2,83	3,19	4,27	3,99	-0,55
Франція	Депозитна ставка	3,00	3,00	2,69	2,25	2,15	2,44	2,85	3,67	1,92
	Кредитна ставка	6,98	6,60	6,60	6,60	-	-	-	-	-
	Спред	3,98	3,60	3,91	4,35	-	-	-	-	-
	Інфляція	1,63	1,92	2,11	2,13	1,74	1,68	1,49	2,82	0,08
США	Депозитна ставка	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Кредитна ставка	6,92	4,68	4,12	4,34	6,19	7,96	8,05	5,09	3,25
	Спред	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Інфляція	2,83	1,59	2,27	2,68	3,39	3,23	2,85	3,84	-0,36

Продовження табл. 2

Японія	Депозитна ставка	0,06	0,04	0,04	0,08	0,27	0,68	0,81	0,59	0,43
	Кредитна ставка	1,97	1,86	1,82	1,77	1,68	1,66	1,88	1,91	1,72
	Спред	1,91	1,83	1,78	1,69	1,41	0,98	1,08	1,32	1,29
	Інфляція	-0,76	-0,90	-0,25	-0,01	-0,27	0,24	0,06	1,38	-1,35
Росія	Депозитна ставка	4,85	4,95	4,48	3,79	3,99	4,08	5,14	5,76	8,58
	Кредитна ставка	17,91	15,70	12,98	11,44	10,68	10,43	10,03	12,23	15,31
	Спред	13,06	10,75	8,50	7,65	6,69	6,35	4,89	6,47	6,72
	Інфляція	21,46	15,79	13,68	10,86	12,68	9,68	9,01	14,11	11,65
Китай	Депозитна ставка	2,25	1,98	1,98	2,25	2,25	2,52	4,14	2,25	2,25
	Кредитна ставка	5,85	5,31	5,31	5,58	5,58	6,12	7,47	5,31	5,31
	Спред	3,60	3,33	3,33	3,33	3,33	3,60	3,33	3,06	3,06
	Інфляція	0,72	-0,77	1,16	3,88	1,82	1,46	4,75	5,86	-0,70
Сінгапур	Депозитна ставка	1,54	0,91	0,51	0,41	0,44	0,57	0,53	0,42	0,29
	Кредитна ставка	5,65	5,35	5,31	5,30	5,30	5,31	5,33	5,38	5,38
	Спред	4,11	4,43	4,80	4,89	4,86	4,74	4,80	4,96	5,09
	Інфляція	1,00	-0,39	0,51	1,66	0,43	1,02	2,10	6,52	0,60
Південна Корея	Депозитна ставка	5,79	4,95	4,25	3,87	3,72	4,50	5,17	5,87	3,48
	Кредитна ставка	7,71	6,77	6,24	5,90	5,59	5,99	6,55	7,17	5,65
	Спред	1,92	1,82	1,99	2,03	1,87	1,48	1,38	1,30	2,17
	Інфляція	4,07	2,76	3,51	3,59	2,75	2,20	2,54	4,68	2,83
Угорщина	Депозитна ставка	8,40	7,41	10,98	9,09	5,17	7,45	6,81	9,92	5,82
	Кредитна ставка	12,12	10,17	9,60	12,82	8,54	8,08	9,09	10,18	11,04
	Спред	3,71	2,76	-1,37	3,73	3,37	0,63	2,28	0,26	5,21
	Інфляція	9,22	5,30	4,60	6,78	3,55	3,88	7,93	6,07	4,21
Латвія	Депозитна ставка	5,24	3,23	3,02	3,27	2,78	3,53	6,06	6,34	8,04
	Кредитна ставка	11,17	7,97	5,38	7,45	6,11	7,29	10,91	11,85	16,23
	Спред	5,93	4,73	2,36	4,18	3,33	3,76	4,85	5,51	8,19
	Інфляція	2,48	1,92	2,96	6,19	6,74	6,53	10,11	15,40	3,53

Продовження табл. 2

Естонія	Депозитна ставка	4,03	2,74	2,40	2,16	2,13	2,84	4,37	5,72	4,82
	Кредитна ставка	7,78	6,70	5,51	5,66	4,93	5,03	6,46	8,55	9,39
	Спред	3,75	3,96	3,11	3,49	2,80	2,19	2,09	2,83	4,57
	Інфляція	5,74	3,57	1,34	3,05	4,09	4,43	6,60	10,37	-0,08
Україна	Депозитна ставка	10,99	7,93	6,98	7,80	8,57	7,57	8,12	9,95	13,76
	Кредитна ставка	32,28	25,35	17,89	17,40	16,17	15,17	13,90	17,49	20,86
	Спред	21,29	17,42	10,92	9,61	7,60	7,60	5,78	7,54	7,10
	Інфляція	11,96	0,76	5,18	9,05	13,57	9,06	12,84	25,23	15,89

Джерело: [12]

Як бачимо з таблиці 2, в Україні порівняно із розвинутими, деякими постсоціалістичними країнами, країнами-тиграми (такими як Південна Корея, Сінгапур), Китаєм спостерігається найвища процентна ставка по кредитах, досить високий процентний спред (між кредитної та депозитної процентними ставками). Це свідчить про надмірну ризикованість здійснення кредитування фінансовими установами, і однією із причин такої процентної політики є надмірно високий рівень інфляції в Україні. У 2008 році кредитна ставка навіть не покрила рівня інфляції в країні, що впливає на прибутковість діяльності банків, їх стабільність. З іншої сторони, високі відсотки за кредитами, які у п'ять, а то й двадцять разів вищі, ніж у розвинутих країнах, лякають підприємства, віддаляють банки від виробництва.

Аналіз табл. 2 дає змогу зробити висновки, що починаючи із 2004 року, депозити не є привабливим джерелом вкладання ресурсів домогосподарств, так як дохід від заощаджень не покриває навіть рівня інфляції, а у 2008 році вона у 2,5 рази більша за депозитну ставку. А тому без відповідної монетарної державної політики важко забезпечити довіру до вкладання коштів на депозит та направити внутрішні інвестиційні ресурси в розвиток національної економіки.

Сьогодні недостатньо сказати, що вір мені і все буде гаразд. Щоб повірити, кожен повинен нести однакову відповідальність перед бізнесом. В основі довіри – передбачливість, достовірність, надійність, прозорість, гуманність діяльності фінансових установ. У протилежному випадку формування довіри шляхом омани, хитрощів – це зброя повільної дії проти самих же фінансових інститутів. При цьому порушується рівновага соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Кризові явища загострюють проблему довіри до фінансових інститутів, необхідність її відновлення та забезпечення зростання, що неможливо без участі держави у вирішенні проблем, які накопичилися у фінансовому секторі. З цього приводу згадаємо слова Хікса, який відмічав, що недостатність довіри до хороших оцінок слугує джерелом неефективності системи, однак скептицизм відносно поганих може принести більше вигоди, ніж повна довіра, проте економічна система втрачає від

нестачі довіри більше, ніж від її надлишку [13; с. 242]. Як наслідок, ми втрачаємо колосальне внутрішнє джерело інвестиційних ресурсів, яке так необхідне для модернізації вітчизняної економіки, – кошти домогосподарств. Адже підприємницький ризик інвестицій в Україну становить 80% [14; с. 64]. А тому необхідно шукати внутрішнє джерело інвестування.

За різними оцінками, запаси готівкової твердої валюти в населення за розмірами можуть суперничати з резервами центрального банку (понад $26 млрд. у 2009 р.). За даними НБУ, тільки за 2007–2008 роки українці накопичили в сейфах і матрацах $25,8 млрд. [15] На початку 2009 року на руках українців накопичилося $48 млрд.; обсяг готівкових іноземних купюр у кілька разів перевищує гривневу масу, що перебуває в обігу. Більше того, в Україні зосереджено до 5% усіх емітованих американських доларів [16]. Вітчизняна влада фактично втратила можливість регулювати економічні процеси через грошово-кредитну політику. Лише 20% українців вважають банківські депозити привабливими та 7% мають на сьогоднішній день банківські депозити. 37% населення вважають привабливими інвестиції в нерухомість, менше 1% – в цінні папери [10].

Із вище відміченого випливає необхідність, по-перше, розробки адекватного механізму охоплення державним регулюванням фінансових інновацій. Виникнення нових можливостей отримання доходів породжує нові критерії, принципи і правила господарської поведінки [17; с. 100]. Поява та поширення нових фінансових інструментів ускладнили їх облік, що стало причиною переоцінки вартості фінансових активів, відповідно, зростання ризиків та розмірів фінансового ринку. Це, у свою чергу, зумовило перетворення фінансового сектора на відокремлену від нефінансової самостійну сферу економіки; поглибило віртуалізацію, фетишизацію та спекулятивний[1] характер здійснення фінансових операцій. По-друге, необхідно підвищити відповідальність діяльності інфраструктурних інститутів, які забезпечують прозорість діяльності фінансових посередників, таких як рейтингових агентств та аудиторських компаній. По-третє, потрібно створити надійну систему захисту прав споживачів фінансових послуг, особливо позичальників. Клієнти фінансових установ повинні стати їх партнерами і в такому ракурсі надалі повинні розвиватися їх фінансові відносини. Крім того, на рівень довіри до фінансових установ впливають такі макроекономічні чинники як інфляція, політична стабільність тощо.

Держава своїми діями може попередити та вчасно зреагувати на проблеми у фінансовому секторі, застосовуючи конкретний інструментарій впливу, починаючи від загального (закони, ліцензії, штрафи, санкції, пільги, податки тощо) для усіх сфер економіки і до специфічного для фінансового сектору (процентна ставка, облікова ставка, резервні вимоги, вимоги до розміру капіталу тощо). Створення чіткого та прозорого інституціонально-правового поля функціонування фінансового посередництва з метою уникнення пошуку «лазівок» [18] фінансовими інститутами, які можуть стати передумовою порушення макроекономічної рівноваги на фінансовому

[1] Майже 95 % фінансових трансакцій у світі носять спекулятивний характер

ринку та спричинення хаосу є основним завданням держави.

Стабілізаційна політика держави повинна охоплювати не лише заходи з подолання фінансової кризи, а й попереджувальні, обмежувальні дії. Основна увага повинна приділятися нагляду на основі ризиків, переходу від жорсткості регулювання до політики удосконалення управління ризиком, корпоративного управління та підвищення прозорості. Без розкриття інформації для клієнтів, оприлюднення звітності неможливо досягти стабільності банківської системи та довіри до неї.

Головними умовами стримування фінансових спекуляцій і попередження криз повинні стати: а) підтримка й розвиток національного реального сектора економіки; б) стимулювання внутрішнього попиту на фінансові активи інвесторів-резидентів; в) розвиток і реформування регуляторної, торговельної й інвестиційної інфраструктури ринку для підвищення довіри масових учасників ринку.

Світова фінансова криза на поч. XXI ст. змусила знову заговорити громадськість про необхідність державного страхування депозитів, що передбачає повернення вкладів клієнтам фінансових установ при їх банкрутстві. У такому випадку держава залучається до фінансового посередництва шляхом надання гарантій. Проте в наукових колах немає єдиного погляду на доцільність його застосування. З одного боку, відсутність дії даного інструмента при перших негараздах у конкретному банку спричинить фінансову «паніку» (масове знаття депозитів), що може викликати подальшу ланцюгову реакцію фінансової, економічної, соціальної криз. До того ж держава, гарантуючи повернення депозитів вкладникам у результаті банкрутства банку, сприяє ще більшому припливу коштів на рахунки фінансових установ «з-під матраців» громадян, що, у свою чергу, сприяє зростанню інвестиційних можливостей економіки. З іншої сторони, застосування інструментів державного страхування депозитів та «дисконтного віконця» має певні недоліки [19; с. 232-233]. По-перше, фінансові посередники, знаючи, що у результаті скрутного становища держава гарантує їм підтримку, здійснюватимуть операції із високим ступенем ризику, не турбуючись про наслідки та відповідальність. Чим більший ризик, тим більший прибуток можуть отримати фінансові інститути, тим більше вони погоджуються на незначні для них втрати, знаючи, що на допомогу прийде держава зусиллями платників податків. Проте, щоб громадяни повірили у гарантії держави повинна бути довіра до політичної еліти, яка її представляє. Держава повинна зважувати всі «за» та «проти» такої фінансової підтримки, які вигоди та втрати для суспільства, чи не буде ще більших втрат. По-друге, вкладники, знаючи, що держава гарантує повернення їхніх депозитів у результаті банкрутства банку, також не зацікавлені контролювати їхню діяльність шляхом вилучення вкладів, коли виникає підозра банкрутства фінансової установи. Хоча, на наш погляд, дрібні вкладники фізично і не можуть це робити, так як обмежені у доступі до необхідної для цього інформації.

Не зважаючи на те, що одним із пріоритетів держава визначила підвищення інформаційної прозорості діяльності фінансових інститутів, за висновками спільного дослідження українського Агентства фінансових ініціатив і компанії Standard & Poor's

прозорість вітчизняних банків у 2010 р. знизилася через недосконаліть її розкриття [20]. Більше того, розкриття інформації в державних банків краще, ніж у приватних. В десятку найбільш прозорих банків ввійшов лише один державний – «Укрексімбанк». Найменш висвітленими є питання пов'язанні із статутом банку, наявністю або відсутністю кодексу корпоративного управління, володіння акціонерами банку іншими активами і перехресним володінням. Розкриття цієї інформації не регламентується органами регулювання, а тому рівень розкриття обумовлений загальним рівнем корпоративної культури в банках [21; с. 178].

Для забезпечення належної стійкості вітчизняній фінансовій системі необхідна: а) концентрація ринку по фінансових інститутах і диверсифікованість по фінансових інструментах з одночасними рестрикціями до переміщення спекулятивного капіталу; б) підвищення рівня внутрішньої конкуренції між фінансовими інститутами і їхньої конкурентноздатності в міжнародному порівнянні; в) легітимізація угод і розширення ємності організованого ринку, зростання його капіталізації; г) поширення традиційних (масових) фінансових послуг і продуктів з одноразовим впровадженням новацій у сфері фінансового сервісу.

Крім того, підвищення мінімального розміру статутного капіталу банків, норм обов'язкового резервування, забезпечення стабільності процентних ставок, удосконалення системи гарантування вкладів, забезпечення відкритості та прозорості діяльності фінансових установ, фінансової обізнаності громадян щодо переваг сприятиме зростанню суспільної довіри до фінансового посередництва. Система державного регулювання фінансового посередництва повинна бути направлена на здійснення постійного контролю за дотриманням фінансовими установами основних нормативів діяльності та принципів обліку; попередження фінансової кризи на основі оцінки фінансових ризиків.

Література:

1. В развитых странах все меньше верят бизнесу, властям и СМИ : [Электронный ресурс] // http://www.ukrrudprom.com/news/V_razvitih_stranah_vse_menshe_veryat_biznesu_vlastyam_i_SMI.html
2. Наибольшее доверие – службе пожарной охраны [Электронный ресурс] // http://www.gfk.ru; Пожарные вызывают наибольшее доверие у населения [Электронный ресурс] // http://www.gfk.ru
3. Дослідження рівня довіри громадян України до демократичних інституцій, органів влади [Електронний ресурс] // http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor22/01.htm
4. Довіра до політичних інститутів та банків падає, компанії повертають довіру громадян [Електронний ресурс] // http://www.gfk.ua
5. Ріст довіри до парламенту: тенденція чи тимчасове явище? Результати соціологічного дослідження Лабораторії законодавчих ініціатив: [Електронний ресурс] //http://www.parlament.org.ua/index.php?action=news&ar_id=2141&as=0

6. Кому вигідна неправда про довіру: [Електронний ресурс] // http://www.epravda.com.ua/columns/2010/08/3/243735/
7. Валевский А. Failed state Ukraine? [Електронний ресурс] / А. Валевский − 2009. − Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2009/5/12/94500.htm
8. Підприємства шукають надійні банки [Електронний ресурс] // http://www.gfk.ua – офіційний сайт компанії з маркетингових та соціальних досліджень в Україні
9. Презентація результатів дослідження «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки» проекту USAID «Розвиток фінансового сектора», 2010 р.: [Електронний ресурс] // www.kreditprombank.com/upload/.../материалы%20исследования.pdf
10. Результати опитування населення України щодо ставлення до пенсійного забезпечення та пенсійної реформи [Електронний ресурс] // http://www.gfk.ua/public_relations/partners_news/materials/006251/index.ua.html
11. Основні засади грошово-кредитної політики на 2011 р. [Електронний ресурс] // zn.ua/img/st_img/osnovni-zasadi2011.doc.pdf
12. Офіційний сайт Світового банку: [Електронний ресурс] // http://search.worldbank.org
13. Дж. Р. Хикс. Стоимость и капитал: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Р. М. Энтова. – М.: Прогресс, 1988. – 488 с.
14. Худавердієва В.А. Стратегія залучення іноземних інвестицій в економіку України // Фінанси України. – 2010. - №.6. – С. 62-71.
15. Кравчук К. Народні резерви// Контракти. - 2009. - №18-19. - С.8-9.
16. Швайка М.А. Шляхи удосконалення банківської системи України // Вісник економічної науки України. – 2010. - № 1 (17) – Режим доступу: // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Venu/2010_1/39.pdf
17. Институциональная архитектоника и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008. – 928 с.
18. Edward J. Kane «Accelerating Inflation, Technological Innovation and the Decreasing Effectiveness of Bank Regulation», Journal of Finance, vol. 38 (May 1981), pp. 355-367.
19. Мишкін, Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій. – К.: Основи, 1999. – 963 с.
20. Княжанський В. Банківський сектор закрився // Газ. «День». – 12 жовтня 2010 р. - № 184. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/312114
21. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: Монографія. – К. УБС, ЦНДНБУ, 2009. – 384 с.